

Nr 120.

Ankom till riksdagens kansli den 12 maj 1921 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Majts proposition angående den framtida användningen av Västmanlands regementes knektelegomedelskassa.

(1:a avd.)

I en till riksdagen avlåten, den 18 mars 1921 dagtecknad proposition (nr 302) har Kungl. Maj:t under åberopande av det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet över försvarsärenden föreslagit riksdagen medgiva,

att hälften av Västmanlands regementes knektelegomedelskassas tillgångar indrages till statsverket för att under namn av »indelningsverkets besparingsfond» förvaltas av statskontoret,

att räntan av denna fond må jämlikt Kungl. Maj:ts bestämmande tagas i anspråk för understöd åt f. d. indelt manskap eller, sedan någon del av fonden icke vidare erfordras för sådant understöd, för enahanda ändamål som Vadstena krigsmanshuskassa, beväringssmanskapets invalid- och pensionsfond och invalidhusfonden,

att Konungens befallningshavande i Västmanlands län fortfarande må hava hand om de från kassan beviljade lån med biträde därvid på hittills tillämpat sätt av tjänstemän vid länsstyrelsen mot arvoden, som på befallningshavandens förslag bestämmas av Kungl. Maj:t, samt

att andra hälften av ifrågavarande kassas tillgångar må tillkomma Västmanlands län samt Fällingsbro, Ervalla och Näsby socknar av Örebro län för att förvaltas och till länens fromma användas enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser.»

Beträffande utredningen i ärendet får utskottet hänvisa till åberopade statsrådsprotokollet.

Genom brev den 13 december 1918 förordnade Kungl. Maj:t, att därefter till Västmanlands regementes knektelegomedelskassa inflytande

Kungl. Maj:ts
förslag.

medel, efter avdrag av behöriga förvaltningsutgifter, skulle, i den ordning arméförvaltningens civila departement ägde bestämma, av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västmanlands län inlevereras till nämnda departement och därstädes särskilt bokföras. Samtidigt förklarade Kungl. Maj:t sig vilja framdeles, efter verkställd utredning, meddela beslut i fråga om den framtida förvaltningen av kassans tillgångar och dispositionen av dessa.

I sistnämnda hänseende har länsstyrelsen i Västmanlands län hemställt, att Kungl. Maj:t måtte utverka riksdagens samtycke därtill,

att Västmanlands regementes knektelegomedelskassa hädanefter måtte under namn av Västmanlands knektelegomedelskassa få användas som lånekassa för det mindre jordbruket inom Västmanlands län samt Fellingsbro, Ervalla och Näsby socknar av Örebro län och för ändamålet förvaltas av Konungens befallningshavande i Västmanlands län,

att varje år högst 80 procent av kassans avkastning närmast föregående år måtte få användas för åtgärder till näringslivets främjande och, i mån av tillgång, jämväl det kulturella livets höjande, för underlättande av underbefälsrekryteringen vid Västmanlands regemente samt för att bereda nytta och trevnad ävensom sedlig och andlig vård åt värnpliktige vid samma regemente,

att därvid vad beträffade Västmanlands län, på vilket av omförmälda 80 procent skulle falla högst $\frac{15}{16}$, beslutanderätten över denna tillgång skulle tillkomma en styrelse, bestående av landshövdingen i Västmanlands län såsom ordförande, chefen för Västmanlands regemente samt två av länets landsting och två av dess hushållningssällskap årligen valda ledamöter jämte suppleanter för dem,

att vad anginge Fellingsbro, Ervalla och Näsby socknar av Örebro län, på vilka av omförmälda 80 procent skulle falla högst $\frac{1}{16}$, beslutanderätten över denna tillgång, som icke finge användas till fromma för Västmanlands regemente, skulle utövas av en styrelse, bestående av landshövdingen i Örebro län såsom ordförande samt en av detta läns landsting och en av dess hushållningssällskap årligen vald ledamot jämte suppleant för en var av dem,

att, vad av dessa styrelser utav tillgängliga medel icke blev under varje särskilt år för ovan angivna ändamål anväut eller särskilt reserverat, skulle läggas till knektelegomedelskassans kapital,

samt att Kungl. Maj:t skulle äga meddela de närmare föreskrifter, som i övrigt kunde varda erforderliga.

I ett med anledning av länsstyrelsens ifrågavarande förslag avgivet utlåtande har arméförvaltningens civila departement hemställt,

att av ifrågavarande medel måtte bildas en fond, benämnd »indelningsverkets besparingsfond»,

att räntan av denna fond måtte tagas i anspråk för understöd åt f. d. indelt manskap enligt därom givna bestämmelser eller, sedan någon del av fonden icke vidare erfordrades för sådant understöd, för enahanda ändamål, som Vadstena krigsmanshusfond, bevaringsmanskapets invalid- och pensionsfond och invalidhusfonden.

att fonden måtte läggas under statskontorets förvaltning,

att fondens nu utlånade medel måtte infordras genom amortering av lånen under högst 20 år med viss del om året, samt

att Konungens befallningshavande i Västmanlands län fortfarande måtte hava hand om berörda utlåning med biträde därvid på hittills tillämpat sätt av tjänstemän vid länsstyrelsen mot arvoden, som med ledning av vad ovan anförts finge bestämmas av befallningshavanden.

Statskontoret, som den 28 februari 1921 avgivit utlåtande i ärendet, har anført följande:

Konungens befallningshavandes förslag innebure, att knektelego-medelskassan skulle allt fortfarande såsom för närvarande förvaltas av befallningshavanden och användas såsom lånekassa för det mindre jordbruket inom Västmanlands län och vissa delar av Örebro län samt att större delen av kassans avkastning skulle få användas för näringslivets höjande med flera angivna ändamål inom nämnda län och länsdelar. Arméförvaltningen däremot hemställde, att av kassan måtte bildas en fond benämnd »Indelningsverkets besparingsfond», som skulle förvaltas av statskontoret och vars avkastning skulle användas till understöd åt f. d. indelt manskap.

Arméförvaltningen grundade sin ståndpunkt i frågan på sin uppfattning därom, att av Kungl. Maj:ts i ärendet omhandlade dom den 30 maj 1918, varigenom rotehållarnes yrkanden att få äganderätten till kassan sig tillerkänd samt att utbekomma alla dess tillgångar, blivit ogillade, framginge, att statsverket vore rätt ägare till kassan och ägde att med densamma efter gottfinnande förfara. Denna uppfattning måste statskontoret dela. Visserligen ville befallningshavanden göra gällande, att av den omständigheten, att rotehållarne förklarats icke äga utbekomma kassans tillgångar, icke följde, att kronan ägde befogenhet att göra med kassan som den behagade, i vilket avseende befallningshavanden åberopade vissa av Kungl. Maj:t samt av Rikens Ständer under senare hälftan av 1700-talet vid olika tillfällen gjorda uttalanden angående rätt för rotehållare att ur kassan erhålla lån; men statskontoret kunde för sin del icke finna, att dessa uttalanden kunde betraktas som

sådana från kronans sida gjorda utfästelser, vilka skulle kunna leda till inskränkning i statsverkets dispositionsrätt till kassan. På grund av denna sin ståndpunkt i själva rättsfrågan och med den ställning, statskontoret intog såsom speciell representant för statsverkets ekonomiska intressen, kunde statskontoret icke framställa någon principiell erinran mot att kronan nu, på sätt arméförvaltningen föreslagit, med begagnande av sin domfästa rätt införlivade kassan med statsmedlen och använde dess avkastning för visst statsändamål. Därest Kungl. Maj:t skulle finna, att så borde ske, syntes ej heller något vara att erinra mot den av arméförvaltningen föreslagna fondbildningen och sättet för avkastningens disponerande.

Beträffande förslaget, att den nya fonden skulle förvaltas av statskontoret, kunde ämbetsverket jämväl biträda detsamma, dock med det oeftergivliga förbehållet att, såsom även av arméförvaltningen förutsatts, handhavandet av in-teckningslånerörelsen allt fortfarande skulle åligga befallningshavanden i Västmanlands län. Någon möjlighet för statskontoret att med nu till buds stående arbetskrafter ombesörja denna lånerörelse, enligt uppgift omfattande över 400 lån, förefunnes nämligen icke. I statskontoret, som skulle handhava fondens övriga tillgångar, skulle alltså fondens bokföring verkställas och dit inlevereras räntavkastningen å in-teckningslånen samt å dessa eventuellt inflytande kapital för omplacering genom statskontorets försorg, varjämte fondens avkastning skulle av statskontoret tillhandahållas vederbörande enligt de närmare föreskrifter, som därom kunde varda meddelade.

Arméförvaltningen hade föreslagit, att fondens nu utlånade medel skulle infordras genom amortering av lånen under högst 20 år med viss del om året. Mot en dylik åtgärd måste statskontoret inlägga sin bestämda gensaga. Knektelegomedelskassan hade av ålder varit av Kungl. Maj:t och riksdagen avsedd att vara en lånekassa för jordbruket inom vederbörande län, och även om numera statsverket kunde anses äga formell befogenhet att med densamma förfoga efter gottfinnande, syntes likväl den gamla hävd, som rädde i avseende å dispositionen av kassan, böra påkalla så pass mycket billighetshänsyn, att vederbörande fastighetsägare finge, så länge de utan anmärkning fullgjorde sina skyldigheter beträffande lånen, tillgodonjuta desamma. Omplacering av det i lånen nedlagda kapitalet borde således icke ifrågakomma annat än i den mån, detsamma inflöte på grund av konkurs, utmätning eller andra dylika orsaker. Låneräntan, för närvarande 4 à 4 $\frac{1}{2}$ procent*), måste, särskilt

*) Enligt inhämtad upplysning är låneräntan sedan några år tillbaka bestämd till $\frac{1}{2}$ procent under gällande bankränta.

under nuvarande ekonomiska situation, anses synnerligen låg och torde utan obillighet kunna något höjas, exempelvis till 5 procent. Statskontoret utginge härvid från att räntan under alla omständigheter, med hänsyn till de särskilda förhållanden, som rådde ifråga om knektelegomedelskassan, borde vara väsentligt lägre än den för samma slags lån å den allmänna lånemarknaden gällande räntefoten. Denna fråga torde lämpligast kunna ordnas genom att Kungl. Maj:t för viss tidsperiod i sänder bestämde räntefoten. I detta sammanhang ville statskontoret icke underlåta att såsom stöd för sin uppfattning i lånefrågan erinra om, att statsutskottet vid 1919 års riksdag vid behandlingen av vissa i nu förevarande ämne väckta motioner, vartill statskontoret här nedan återkomme, uttalat, bland annat, att statsutskottet förutsatte, att någon uppsägning till återbetalning av i jordbruksfastigheter inom Västmanlands län bundna lån, å vilka givetvis skälig låneränta borde beräknas, icke ägde rum allenast på den grund, att kassan dåmera övertagits av staten. Detta uttalande lämnades av riksdagen utan erinran.

Såsom ovan antytts, hade statskontoret ur mera formell synpunkt icke ansett sig kunna motsätta sig att, på sätt arméförvaltningen föreslagit, kassan indroges till statsverket, och hade statskontoret i anslutning härtill avgivit det yttrande beträffande detaljerna av förslaget, som statskontoret ansett av omständigheterna påkallat.

Emellertid kunde statskontoret icke frigöra sig från den uppfattningen, att en sådan åtgärd, om än liggande helt inom den formella rättens gränser, likväl vore synnerligen sträng, för att icke säga obillig, mot de i saken intresserade länen. Statskontoret torde icke här behöva upprepa alla de skäl, som talade för, att staten i denna fråga borde gå fram med den största varsamhet. Dessa skäl vore på ett fullständigt och enligt statskontorets förmenande övertygande sätt utvecklade av befallningshavanden. Statskontoret ville också erinra om, att samma åsikt gjort sig gällande i två vid 1919 års riksdag i ämnet väckta likalydande motioner (nr 54 i första kammaren och nr 212 i andra kammaren). I dessa hade föreslagits, att riksdagen ville dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t behagade taga under omprövning, huruvida icke — i avbidan på slutligt beslut i anledning av Konungens befallningshavandes i Västmanlands län förslag till framtida disposition av Västmanlands regementes knektelegomedelskassa — med verkställighet av de i kungl. brevet den 13 december 1918 beträffande kassan föreskrivna åtgärder borde anstå, dels ock förklara, att riksdagen för sin del icke hade något att erinra mot bifall till befallningshavandens ifrågavarande förslag.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande gjorde statsutskottet, bland annat, ovan angivna uttalande angående inteckningslånen, med hänsyn vartill utskottet icke kunde finna, att några starkare skäl talade för ett anstånd med inlevererandet av disponibla medel — huvudsakligen räntemedel — till arméförvaltningen, varefter utskottet fortsatte: »Vad där- efter beträffar det av länsstyrelsen i Västmanlands län framställda förslaget om bildande av en särskild lånefond utav kassans tillgångar, vilken fonds avkastning skulle för vissa olika ändamål disponeras, har utskottet icke ansett sig kunna tillstyrka riksdagen att, såsom av motionärerna ifrågasatts, nu uttala sin anslutning till detsamma, varvid utskottet likväl förutsätter, att riksdagen framdeles beredes tillfälle att yttra sig över ifrågavarande medels blivande användning».

Utskottet hemställde härefter, att motionerna icke måtte av riksdagen bifallas, vilket ock blev riksdagens beslut.

I trots av denna utgång av ärendet torde dock av statsutskottets sistberörda uttalande, som av riksdagen lämnats utan erinran, få anses framgå, att riksdagen icke ställt sig helt avvisande till tanken att kassan skulle få bevaras åt länen, utan ansett, att detta vore en fråga, som borde tagas under övervägande vid riksdagens slutliga prövning av ärendet.

På grund av de synpunkter på frågan statskontoret ovan anført och med stöd jämväl av vad vid riksdagen i ärendet förekommit, ansåge sig statskontoret kunna ifrågasätta, om icke befallningshavandens framställning borde, åtminstone i viss mån, vinna beaktande. Statskontoret hade därvid tänkt sig, att ett skiljande emellan statsverkets och lärens intressen skulle billigtvis kunna ske på så sätt, att hälften av kassans tillgångar indroges till statsverket för att disponeras på sätt arméförvaltningen föreslagit, och andra hälften överlämnades till länen att användas i huvudsaklig överensstämmelse med befallningshavandens förslag. De närmare bestämmelserna angående genomförandet av fördelningen av kassan samt förvaltningen och användningen av den för länen avsedda delen torde Kungl. Maj:t vilja förbehålla sig att meddela, vadan endast frågan om själva uppdelningen av kassan samt huvudgrunderna för förvaltningen och användningen av statsmedelsfonden torde behöva underställas riksdagens prövning.

Departementschefen har anført följande:

»Såsom av arméförvaltningens civila departement och statskontoret framhållits synes någon tvekan icke vidare förefinnas därom, att Kungl. Maj:t och kronan är rätt ägare till ifrågavarande kassa och äger förfoga över densamma efter gottfinnande. Arméförvaltningens förslag, att

kassan nu i sin helhet skulle indragas till statsverket och fonderas samt att ränteavkastningen av densamma skulle användas i första hand till understöd åt förutvarande indelt manskap, synes mig därför och med hänsyn jämväl till kassans ursprungliga ändamål hava mycket goda skäl för sig.

Statskontoret, liksom tidigare Konungens befallningshavande i Västmanlands län, hava emellertid i sina utlåtanden med styrka framhållit de billighetsskäl, som talade för att kassan icke utan vidare frånhändes sagda län och vissa i kassan intresserade delar av Örebro län, inom vilka län den i snart 200 år utgjort en lånekassa för det mindre jordbruket. Befallningshavanden har i sådant hänseende föreslagit, att kassan skulle få förbliva inom de orter, där densamma uppkommit, och att räntan därav i huvudsak skulle på närmare angivet sätt få användas till sagda orters lyftande i ekonomiskt hänseende. Statskontoret har icke velat gå så långt, utan alternativt hemställt om en delning av kassan i två hälfter, varav den ena delen skulle indragas till statsverket och avkastningen av densamma användas i enlighet med arméförvaltningens förslag, medan den andra delen skulle kvarstanna i länen och, efter Kungl. Maj:ts närmare bestämmande, användas i huvudsaklig överensstämmelse med vad befallningshavanden förordat.

För egen del anser jag mig böra biträda statskontorets ifrågasvarande förslag, varigenom å ena sidan staten skulle erhålla en betydande tillgång till understöd åt före detta indelt manskap, medan å andra sidan de billighetens krav, som icke heller staten bör åsidosätta, skulle bli behörigen tillgodosedda. Jag utgår därvid från, att i kassans tillgångar skola inberäknas jämväl de medel, som från densamma inlevererats till arméförvaltningen jämlikt kungl. brevet den 13 december 1918, ävensom från att förluster, som kunna uppkomma därigenom, att låntagare i kassan brista i betalningsskyldighet, skola drabba uteslutande länen andel av kassan.

Statskontorets uppfattning, att låntagarna i kassan icke böra föreläggas någon viss förkortad amorteringstid, utan få utan inskränkning åtnjuta sina ursprungliga lånevillkor, delar jag till fullo.

De närmare bestämmelserna angående genomförandet av fördelningen av kassan samt förvaltningen och användningen av den för länen avsedda delen därav torde på sätt statskontoret hemställt böra meddelas av Kungl. Maj:t.»

På de av departementschefen anförda skäl har utskottet ansett sig böra tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag.

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 6 saml. 53 häft. (Nr 118—120.) 1119 21 2

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen må medgiva,

a) att hälften av Västmanlands regementes knektelegomedelskassas tillgångar indrages till statsverket för att under namn av »indelningsverkets besparingsfond» förvaltas av statskontoret,

b) att räntan av denna fond må jämlikt Kungl. Maj:ts bestämmande tagas i anspråk för understöd åt f. d. indelt manskap eller, sedan någon del av fonden icke vidare erfordras för sådant understöd, för enahanda ändamål som Vadstena krigsmanshuskassa, bevaringsmanskapets invalid- och pensionsfond och invalidhusfonden,

c) att Konungens befallningshavande i Västmanlands län fortfarande må hava hand om de från kassan beviljade lån med biträde därvid på hittills tillämpat sätt av tjänstemän vid länsstyrelsen mot arvoden, som på befallningshavandens förslag bestämmas av Kungl. Maj:t, samt

d) att andra hälften av ifrågavarande kassas tillgångar må tillkomma Västmanlands län samt Fällingsbro, Ervalla och Näsby socknar av Örebro län för att förvaltas och till länens fromma användas enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser.

Stockholm den 12 maj 1921.

På statsutskottets vägnar:

H. S. KVARNZELIUS.

Närvarande: se under utlåtande nr 118.

Reservationer:

av herrar *J. L. Widell*, *J. Jönsson* i Revinge, *J. Erlansson* och *K. E. W. Söderhielm*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Med hänsyn till att Västmanlands regementes knektelegomedelskassas tillgångar för närvarande äro placerade i lån till jordbrukare inom Västmanlands län och angränsande delar av Örebro län, anser sig utskottet böra tillstyrka, att dessa medel allt fortfarande må göras räntebärande på samma sätt, under förutsättning att räntan å lånen fastställs i huvudsaklig överensstämmelse med i allmänna marknaden gällande räntesatser för likartade lån.

Att hälften av kassans tillgångar såsom av Kungl. Maj:t föreslagits skola överlämnas till Västmanlands län och nämnda socknar av Örebro län, anser sig utskottet icke kunna tillstyrka.

Kassans tillgångar i sin helhet böra enligt utskottets mening indragas till statsverket för att såsom särskild fond av statskontoret förvaltas.

Handhavandet av utlåningen synes dock kunna överlätas till Konungens befallningshavande i Västmanlands län, vilken hittills skött densamma.

Fondens ränteavkastning synes emellertid böra disponeras för beredande av understöd åt f. d. indelt manskap i överensstämmelse med vad som av Kungl. Maj:t i sådant avseende föreslagits.

På grund av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts förvarande framställning, i vad den avser överlämnande av en del av Västmanlands regementes knektelegomedelskassa till Västmanlands län och vissa socknar av Örebro län, må besluta,

a) att tillgångarna i kassan skola till statsverket indragas och därav bildas en av statskontoret förvaltdad fond, vars kapital må placeras i lån mot säkerhet av inteckningar i jordbruksfastighet inom nämnda län och socknar och mot ränta, som av Kungl. Maj:t fastställs,

b) att avkastningen av denna fond må jämlikt Kungl. Maj:ts bestämmande tagas i anspråk för understöd åt f. d. indelt manskap eller, sedan någon del av fonden icke vidare erfordras för sådant understöd, för enahanda ändamål som Vadstena krigsmanshuskassa, bevaringsmanskapets invalid- och pensionsfond och invalidhusfonden,

c) att Konungens befallningshavande i Västmanlands län fortfarande må hava hand om de från fon-

den beviljade lån med biträde därvid på hittills tilllämpat sätt av tjänstemän vid länsstyrelsen mot arvodet, som på befallningshavandens förslag bestämmas av Kungl. Maj:t.»

av herrar *J. Nilsson* i Skottlandshus och *A. Anderson* i Råstock.